

VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ

IX.

vedecký zborník

Renáta Bernátová
Tetyana Nestorenko (eds.)

Prešovská univerzita v Prešove
Pedagogická fakulta

VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ
IX.

vedecký zborník

Renáta Bernátová
Tetyana Nestorenko (eds.)

PREŠOV 2024

Vzdelávanie a spoločnosť IX.

vedecký zborník

Editorky: doc. RNDr. Renáta Bernátová, PhD.
doc. Tetyana Nestorenko, PhD.

Recenzent: prof. PhDr. Milan Portík, PhD.
prof. Valentina Smačilo

Rozsah: 319 strán

Vydanie: prvé

Vydavateľ: Prešovská univerzita v Prešove
vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, 2024
Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU
<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova19>

Za odbornú a jazykovú stránku zborníka zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov.
Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

© Renáta Bernátová, Tetyana Nestorenko, autori, 2024
© Prešovská univerzita v Prešove, 2024

ISBN 978-80-555-3353-7

EAN 9788055533537

OBSAH

ÚVOD.....	7
SEKCIA: STREDOŠKOLSKÁ PEDAGOGIKA.....	8
МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФІЗИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ Олексій Белоконь.....	9
ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: МОТИВАЦІЯ, СТІЙКІСТЬ, ВПЕВНЕНІСТЬ Вікторія Бондаренко.....	20
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ» У 5-6 КЛАСАХ Віта Коба, Юлія Півненко.....	27
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ З ТЕХНОЛОГІЙ (ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ) Сергій Рябець, Іван Рябець.....	39
SEKCIA: VYSOKOŠKOLSKÁ PEDAGOGIKA.....	55
DISTANCE LEARNING IN UKRAINE: HIGH SCHOOL STUDENTS' AND TEACHERS' PERSPECTIVE Viktoria Bieliaieva.....	56
LATENT STRUCTURE OF THE PHENOMENON OF ADULTHOOD AS UNDERSTOOD BY UKRAINIAN STUDENT YOUTH Tetyana Ivanova, Olena Kupenko.....	63
PSYCHOLOGICAL AND EMOTIONAL PROBLEMS IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH BY CADETS Inna Zhukovych.....	69
ОСОБЛИВОСТІ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Тамара Бардадим, Ольга Лефтерова, Олександр Лефтеров.....	76
ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ Ігор Коваль, Роман Яремко.....	83
ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК СУЧАСНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ Світлана Микитюк, Василь Микитюк.....	87
ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	

Анастасія Семененко, Ганна Алексєєва, Олександр Овсянніков.....	94
ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ	
Тетяна Чолак.....	98
БОГОСЛОВ'Я ЯК МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО АКАДЕМІЧНОГО ЗНАННЯ УКРАЇНИ	
Олена Шимко.....	104
ЄДИНИЙ ВІДКРИТИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	
Василь Ягупов, Тетяна Бондаренко.....	111
SEKCIA: ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA.....	
FONEMATICKÉ UVEDOMOVANIE AKO PREDIKTOR PREDČITATELSKEJ GRAMOTNOSTI DETÍ ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA V PODMIENKACH INKLÚZIE	
Dominika Molčanová, Bibiána Hlebová.....	129
СТАН МЕРЕЖІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	
Валентина Гапон, Марія Шараєвська.....	138
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ВПО З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ НА НОВОМУ МІСЦІ ПРОЖИВАННЯ	
Алла Руденок, Людмила Бездітна.....	146
ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЕТИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Любов Юрченко, Людмила Гонтаренко.....	150
SEKCIA: EKONOMIKA A VZDELÁVANIE.....	
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У СФЕРІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИСТИЧНІЙ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Зоя Гадецька.....	159
СОЦІАЛІЗАЦІЯ, ІНВЕСТИЦІЇ У ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЙ, ПЕРЕНАВАНТАЖЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЧЕРГ	
Василь Горбачук, Дмитро Ніколенко, Віктор Годлюк, Дмитро Рибачок.....	169
ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІСТА	
Олена Чередніченко.....	181
ВПЛИВ ОСВІТНІХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ І ПРАКТИЧНІ ВИСНОВКИ	
Варвара Черненко, Оксана Костенко.....	186

SEKCIA: MANAŽMENT VZDELÁVANIA.....	192
ACTIVITY-BASED RESEARCH AS A STRATEGY FOR AXIOLOGICAL EDUCATION AND EDUCATION TOWARDS VALUES	
Krystyna Chalas.....	193
АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	
Людмила Богатчик, Віктор Лопатовський.....	199
ФОРМУВАННЯ DIGITAL КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ HR-ІНЖИНІРИНГУ	
Тетяна Глушко, Олександр Горбатюк, Ольга Баксалова, Олена Кошонько.....	208
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФЕРМ СІМЕЙНОГО ТИПУ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ	
Олександр Горбатюк.....	215
ПРО ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Маріанна Павлишин, Олександр Кундицький, Євгенія Бурак.....	222
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ДОСВІД УПРАВЛІНСЬКИХ СТРУКТУР ТА КОМУНІКАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ КЕРІВНИХ ОРГАНІВ АГЛОМЕРАЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ДЛЯ УКРАЇНИ	
Зеновій Сірик.....	229
ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВНОГО РЕЗУЛЬТАТУ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
Вікторія Скиба, Максим Ганчук, Ельнара Аюбова.....	236
РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	
Олександр Складенко.....	249
SEKCIA: KOMUNIKACNÁ A LITERÁRNA VÝCHOVA.....	256
СИМВОЛІЧНИЙ ЗМІСТ ВЕРБАЛЬНИХ ОБРАЗІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВОПОЕТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ШЕВЧЕНКОВОГО ТВОРУ	
Валентина Розгон, Інна Коломієць, Ірина Гонца.....	257
ВПЛИВ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСВІТЯН	
Валентина Юскович-Жуковська, Юрій Лотюк, Андрій Грисюк.....	264
SEKCIA: HUDBA A UMENIE VO VZDELÁVANÍ.....	270
РОЛЬ ХУДОЖНЬОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ	
Дмитро Росенко.....	271

SEKCIA: PSYCHOLÓGIA A PEDAGOGIKA.....	281
ADAPTATION OF REFUGEE CHILDREN TO NEW LEARNING CONDITIONS	
Liudmyla Chernukha, Nataliia Hresa.....	282
ЕТАПИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ	
Лариса Кожедубова.....	287
ТРИВОЖНІСТЬ І ЇЇ ВПЛИВ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ	
Олена Петяк, Ілля Розгон.....	295
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ	
Олена Петяк, Єлизавета Цебень.....	301
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРЕДМЕТНОГО НАВЧАННЯ В БАЗОВІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
Юлія Чемодурова.....	306
ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СПОРТСМЕНІВ НА ЗАНЯТТЯХ ХУДОЖНЬОЮ ГІМНАСТИКОЮ	
Ольга Шевченко.....	312

ÚVOD

Medzinárodný nekonferenčný zborník pod názvom Vzdelávanie a spoločnosť vznikol v rámci spolupráce medzi Prešovskou univerzitou v Prešove, Pedagogickou fakultou (Slovensko) a Štátnou pedagogickou univerzitou v Berdiansku (Ukrajina). Rýchla transformácia spoločnosti pod vplyvom digitálnych technológií, reforma vzdelávacieho systému v kontexte globalizácie a ozbrojených konfliktov, ako aj meniace sa prístupy k vyučovaniu a učeniu sú kľúčovými témami tohto zborníka. Zahŕňa široký rozsah vedeckého výskumu zameraného na analýzu výziev a príležitostí, ktorým čelí moderné vzdelávanie a spoločnosť ako celok. Zborník ponúka autorom publikovať príspevky v ôsmich tematických oblastiach: Stredoškolská pedagogika, Vysokoškolská pedagogika, Špeciálna pedagogika, Ekonomika a vzdelávanie, Manažment a vzdelávanie, Komunikačná a literárna výchova, Hudba a umenie vo vzdelávaní a Pedagogika a psychológia. Čitateľ v zborníku nájde 39 tematicky rôznorodých príspevkov písaných v slovenskom, ukrajinskom a anglickom jazyku.

У розділах збірника розглядаються новітні методичні підходи до навчання, зокрема використання віртуальних навчальних експериментів з фізики, впровадження тренінгових технологій у закладах вищої освіти. Значна увага приділяється формуванню цифрової компетентності учнів і студентів, що стає критично важливим у світі, де інформаційні технології визначають успішність особистості у професійній та соціальній сферах. Окремі статті збірника висвітлюють проблеми психологічного та емоційного супроводу навчального процесу, зокрема у контексті адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб з особливими потребами, навчання в умовах інклюзивної освіти та під час військових конфліктів. Ці дослідження мають особливу актуальність у сучасних умовах, коли українське суспільство стикається з численними викликами через війну, що потребує гнучких підходів до навчання та психологічної підтримки. Також важливим аспектом збірника є дослідження у сфері економіки та управління. Зокрема, статті аналізують вплив освітніх інвестицій на економічне зростання, особливості формування електронного документообігу на підприємствах, проблеми кадрового забезпечення агропромислового комплексу в умовах війни, а також адміністративно-правовий статус управлінських структур в агломераціях європейських країн. Збірник також звертає увагу на культурні й духовні аспекти освіти, досліджуючи роль богослов'я як мультидисциплінарної спеціальності в системі академічного знання України, а також важливість художнього мистецтва у формуванні естетичних цінностей у підлітків. Матеріали цього збірника можуть бути використані у системі підготовки та перепідготовки кадрів у формальній та неформальній освіті.

Editoroky

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВНОГО РЕЗУЛЬТАТУ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

FORMATION OF INTEGRAL ENVIRONMENTAL COMPETENCE AS THE MAIN RESULT OF THE IMPLEMENTATION OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Вікторія Скиба, Максим Ганчук, Ельнара Аюбова

Viktoriia Skyba, Maksym Hanchuk, Elnara Aiubova

Анотація

Авторами аналізуються чинні концептуальні, законодавчі та методичні підходи до впровадження безперервної екологічної освіти для здобувачів вищої освіти "неекологічних спеціальностей". Акцентується увага на важливості формування інтегральної екологічної компетентності як невіддільного практико-орієнтованого складника в системі особистісних цінностей. При цьому наголошується на формальності чинного підходу до впровадження екологічної освіти (освіти для сталого розвитку) в системі вищої освіти та виокремлюються основні проблеми, які на думку авторів спричиняють такий результат.

Annotation

The authors analyze the current conceptual, legislative, and methodological approaches to the implementation of continuous environmental education for higher education students pursuing "non-ecological specialties." Emphasis is placed on the importance of developing integral environmental competence as an inseparable practice-oriented component within the system of personal values. Furthermore, the formal nature of the existing approach to implementing environmental education (education for sustainable development) at all levels of education is highlighted, and the main problems that, in the authors' view, lead to such an outcome are identified.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічна освіта, освіта для сталого розвитку, безперервна екологічна освіта, формальна та неформальна освіта.

Key words: environmental competence, environmental education, education for sustainable development, continuous environmental education, formal and non-formal education.

Вступ

Екологічна освіта є одним з важливих критеріїв формування добробуту соціуму, її основною метою є формування нового екологічного мислення, виховання соціально-активної особистості з високою екологічною культурою та здатністю адаптуватися до швидко мінливих соціально-екологічних умов, а також почуття відповідальності перед нащадками за свою екологічну поведінку [37].

Питання формальної та неформальної екологічної освіти, екопросвітництва, набуття екологічних компетентностей, завжди були вельми актуальними, це пов'язано з тим, що саме

екологічна освіта – є фундаментом освіти для сталого розвитку. Процеси євроінтеграції стають своєрідним поштовхом не тільки для законодавчих трансформацій, що регламентують підходи до ресурсовикористання, поводження з відходами, збереження біорізноманіття тощо, а й своєрідним викликом, який формулює нові завдання, відповідно, вимагає сучасних підходів для їх вирішення. Будь-які питання, пов'язані з впровадженням нових екоініціатив, безумовно, пов'язані з економічними складниками (рентабельність впровадження, кошти на їх реалізацію тощо) та соціальними (сприйняття соціумом, обізнаність, формування відповідального ставлення). Проаналізувавши світові концепції впровадження екологічної освіти (ЕО) та освіти для сталого розвитку (ОСР) ми дійшли висновку, що переважно саме на економічний компонент робиться акцент в системі освіти, на другому місці – соціальний складник, відповідно, пріоритетність екологічного складника посідає останнє місце. Такий підхід обумовлений в першу чергу необхідністю соціально-економічного розвитку, але певною мірою суперечить концепціям сталого розвитку, які базуються на гармонійному поєднанні цих трьох підсистем з метою збереження довкілля для наступних поколінь.

Аналізуючи закордонний досвід переходу на циркулярні економічні моделі (на локальному та державному рівні) стає зрозумілим, що процес формування екозвичок триває від декількох років до декількох десятиріч, і в більшості випадків охоплює усі рівні системи формальної освіти, починаючи від дошкільного. Педагоги наголошують на тому, що зростаючи еко свідомими, діти навіть змушують власних батьків змінювати сформовані буденні звички. На сьогодні, у країнах Західної Європи та Японії систематичне екологічне виховання починається вже з 3 років, у початкових школах Англії, Швеції, Данії, Фінляндії – з 5 років [29].

1. Основна концепція впровадження екологічної освіти

Завдання спрямовані на формування екосвідомого ставлення населення до природи реалізуються шляхом впровадження формальної та неформальної екологічної освіти. На нашу думку, для узагальнення ці завдання варто розподілити за двома основними спрямуваннями:

- 1) формування базово-світоглядного рівня екологічної зрілості та ставлення до природи у широкого загалу населення (безперервна екологічна освіта впродовж життя);
- 2) формування відповідних компетентностей у здобувачів різних освітніх рівнів у т.ч. нефармових (в першу чергу технічних) спеціальностей шляхом впровадження освітніх компонентів екологічного спрямування.

Загальним результатом реалізації даних завдань має стати поступова зміна світоглядного ставлення населення на рівні буденних звичок та в умовах виробництва.

Задля розуміння оптимальної стратегії реалізації цих завдань на етапі повоєнного відновлення України першочергово було проаналізовано особливості впровадження екологічної освіти в Україні, її тотожність з глобальними підходами впровадження освіти для сталого розвитку, пов'язану з цим проблематику та реальну практику дієвості системи ЕО та ОСР в освітніх підходах різних країн.

Екологічна освіта має бути безперервним (впродовж усього життя) та міждисциплінарним за своєю суттю процесом. На сьогодні в багатьох галузях є запит на базові (інколи й більш вузькоспеціалізовані) знання фахівців в галузі екології, це обумовлюється переходом на сталі технології, вичерпністю запасів корисних копалин, розробкою нових більш екологічних матеріалів, постійним пошуком інноваційних способів перероблення відходів, підвищення еколого-економічної ефективності використання сировини тощо. Вбачається, що формування необхідних для цього компетентностей має забезпечуватись шляхом впровадження екологічного складника в освіті нефармових спеціальностей.

Концептуальне становлення екологічної освіти бере початок з оприлюднення Тбіліської декларації, яка містить опис детальних методологічних підходів впровадження ЕО в систему формальної та неформальної освіти для усіх вікових груп, спеціальностей та рівнів освіти з акцентом на міжгалузевість. Проте, зважаючи на те, що дані глобальні рекомендації й були надані урядам без малого пів сторіччя тому, на жаль, в багатьох аспектах вони не набули належної реалізації, що підтверджується рядом досліджень проведених в багатьох країнах світу. Здебільшого науковці та освітяни пов'язують це з прискореними темпами деградації довкілля та «відставанням» діючого підходу впровадження ЕО, відсутністю практико-орієнтованого підходу для фахівців «неекологічних» спеціальностей. Безумовно, ті екологічні наслідки, які на сьогодні має людство – це результат багатовимірного процесу. Також важко не погодитись з твердженням, що реалізація сукупних планомірних дій (особливе місце в системі яких займає екологічна освіта) за п'ять десятиріч мала продемонструвати не аби які позитивні результати, і якщо цього не відбулось, то дана концепція потребує перегляду пріоритетів та зміни підходів.

Варто зауважити, що екологічна освіта поступово трансформувалась в ОСР, надавши їй ширшого сенсу та значення, гармонійно поєднуючи екологічне, економічне та соціальне спрямування, підкреслюючи нерозривність зв'язків між цими підсистемами. Проте і досі не усі країни ототожнюють ці підходи. Трансформація ОЕ як складника ОСР присуща переважно розвиненим країнам. Такі країни, як США, Нідерланди та Великобританія одними з перших успішно інтегрували ОСР у школи, ЗВО, систему формальної та неформальної освіти. ЕО / ОСР все ще є новим спрямуванням в ЗВО більшості країн Азії. Також відкритим залишається питання переваги однієї з підсистем сталого розвитку в освітні програми. З проаналізованої інформації можна зробити висновок, що у більшості випадків простежується превалювання соціально-економічного спрямування з певним акцентом на значущість екологічної складової в тривимірній системі складових сталого розвитку.

Визначено, що на сьогодні відсутні дієві методики оціночного виміру результативності та якості впровадження ЕО та ОСР (на рівні усіх країн світу). Необхідно зважати, що оцінка якості впровадження ЕО / ОСР для здобувачів усіх рівнів освіти має базуватиметься не на оцінці, отриманій за конкретний предмет в системі шкільної, професійно-технічної, або вищої освіти, а на практичній спроможності здобувача міркувати та діяти свідомо в буденній та професійній діяльності.

1.1. Реалізація формальної та неформальної ЕО для здобувачів вищої освіти «неекологічних спеціальностей». ЕО / ОСР – це безперервний процес набуття відповідних знань, навичок і компетентностей впродовж всього життя, який базується на системах формальної та неформальної екологічної освіти. Безумовно ЗВО відіграють в цьому процесі фундаментальну роль, шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців, спроможних практично застосовувати набуту інтегральну екологічну компетентність в професійних та буденних умовах, зважаючи на виклики сьогодення. Відкритим залишається питання результативності чинних підходів впровадження формальної ЕО для здобувачів вищої освіти «неекологічних» спеціальностей та аналіз сучасних педагогічних методів, спроможних забезпечити дійсний результат.

Про необхідність набуття відповідних компетентностей для фахівців неекологічних спеціальностей детально йдеться в одному з перших стратегічних документів, який детально регламентує пропозиції та підходи до впровадження екологічної освіти – у Тбіліській Декларації (1987), основного звітного документа, сформульованого за результатами першої міжурядової конференції, яка відбулась у Тбілісі (Грузія, жовтень 1977) (the First Intergovernmental Conference on Environmental Education in Tbilisi, Georgia, October 1977) при безпосередній участі делегацій 66 держав-членів ЮНЕСКО. Остаточний звіт роботи конференції у вигляді Декларації став основою для міжнародного консенсусу та безсумнівно мав основоположний вплив на розвиток політики екологічної освіти в усьому світі.

У звіті значиться, що ЕО повинна інтегруватись в систему формальної освіти на усіх рівнях, щоб забезпечити знання, розуміння, навички та цінності необхідні як широкому загалу, так і професійним групам, здатним до участі в розробці екологічних рішень.

ЕО не рекомендується вводити в якості додаткового освітнього компонента, оптимальним є інтеграція в програму кожної дисципліни в системі як формальної, так і неформальної освіти (яка також відіграє надзвичайно важливу роль), при цьому використовуючи широкий спектр методів викладання та навчання з акцентом на практичну діяльність і досвід. Передбачалось, що з часом ЕО має набути міждисциплінарного характеру з базисом на різноманітні сфери дослідження та навчання, розглядаючи навколишнє середовище в його повноті, включаючи соціальні, політичні, економічні, законодавчі, технологічні, моральні, естетичні та духовні аспекти. Конкретний зміст, методи та матеріали екологічної освіти повинні бути адаптовані до потреб певної категорії здобувачів. Необхідно розрізняти роль освіти, як формальної, так і неформально, для розвитку підвищеної обізнаності та розуміння екологічних потреб серед широкої громадськості (дітей, молоді та дорослих); для підготовки певних професійних груп, чий обов'язки безпосередньо стосуються екологічних проблем і можливостей (наприклад, інженерів, архітекторів, медиків, освітян, управлінців, фахівців промислової галузі, дослідників, або інших фахівців які безпосередньо пов'язані з довкіллям). Зважаючи на те, що пріоритетну групу в багатьох країнах світу складають фахівці технічних та аграрних професій, окремо наголошується на необхідності впровадження екологічної освіти при підготовці здобувачів для цих галузей. Існує значна потреба у провадженні інноваційних підходів і методів екологічної освіти, а також в обміні інформацією та досвідом між країнами [26; 36].

1.2. Концептуальні основи вищої екологічної освіти. «Екологічна освіта має бути спільним знаменником при реформуванні сучасної системи освіти», вельми парадоксально, але фраза прописана у Тбіліській декларації безмаль пів сторіччя тому ніколи не втрачала своєї актуальності, а чи була вона повною мірою практично реалізована за цей час – це вже інше, але не менш актуальне питання, яке потребує ширшого аналізу для розуміння якості її впровадження. Існує думка, що в глобальному масштабі за такий тривалий проміжок часу результативна стратегія впровадження екоосвіти мала б дати позитивні результати, які безпосередньо відобразяться на зміні параметрів довкілля, тобто головний очікуваний результат – це не просто усвідомлення соціумом нагальних екологічних проблем, потенційних наслідків та зміна світоглядної концепції, а фактична позитивна зміна параметрів довкілля, чого, на жаль, донині не відбулось. У попередньому дослідженні ми дійшли висновку, що однією з причин такої ситуації є суттєва різниця між рівнем впровадження ЕО / ОСР для країн з різним рівнем економічного розвитку.

З середини 80-х років ЕО невпинно входить в освітню практику, проте допоки без жодного позитивного ефекту. На думку Яблуновської К. (2020) основна причина полягає в тому, що екологічна освіта 80-х років орієнтована на гербартську педагогіку, що діє за принципом виховного навчання. Здобувачі накопичують екологічну інформацію, екологічні знання, але екологічна культура при цьому не формується. Як наслідок – маємо екологічно обізнану й екологічно невиховану особистість, котра, володіючи екологічними знаннями, проявляє екологічний вандалізм [30].

За останні 20-25 років питання екологічної освіти та виховання зі сфери дискусій про правомірність екологічної освіти змістилося в площину її практичної реалізації. З огляду на те, що у світі не існує єдиної ефективної системи екологічної освіти, яку можна було б без суттєвих змін взяти за основу, формування її в Україні відбувається на основі власного досвіду з урахуванням національних особливостей. При цьому тривалий час формальна екологічна освіта була зорієнтована переважно на передавання спеціальних знань, головним чином у галузі теоретичних основ фундаментальної та прикладної екології [17; 18].

Свій історичний шлях становлення ЕО має й Україна. На сьогодні одним з важливих регламентаційних документів є «Концепція екологічної освіти в Україні», затверджена

колегією МОН у 2001 році. Концепцією визначено екологічну освіту як неперервний процес, що охоплює всі вікові, соціальні та професійні групи населення. Аналогічно до міжнародних підходів в українському законодавстві виокремлено дві основні підсистеми безперервної екологічної освіти: формальну і неформальну.

У Концепції визначено два основних завдання в системі вищої ЕО. По-перше, завданням розвитку вищої ЕО є розробка програм навчальних курсів з екології згідно з вимогами часу, міжнародними принципами, можливостями ЗВО, потребами регіонів та відповідних стандартів; по-друге, найважливішою функцією вищої екологічної освіти є підготовка фахівців-екологів різного освітньо-кваліфікаційного рівня для освітньої галузі (вчителів, викладачів), для державних органів управління в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування; громадських організацій; для підприємств, установ та організацій різних галузей народного господарства [17; 19]. З огляду на це, вважаємо за доцільне розглянути стан та підходи до впровадження екологічної освіти саме для фахівців неекологічних спеціальностей.

Концепцією визначено, що в навчальних планах всіх ВНЗ (які не готують фахівців-екологів) на бакалаврському рівні мають бути передбачені курси екології, які б включали необхідні теоретичні та практичні аспекти, а також відповідні кожному окремому ЗВО курси з блоку прикладних екологічних дисциплін (можливо, у блоці вибіркових професійно-орієнтованих дисциплін). Для цього в навчальних програмах ЗВО одним з обов'язкових курсів лекцій має бути курс "Основи екології" (базові екологічні знання), а також курси блоку "Прикладна екологія" (залежно від профілю ЗВО – "Агроекологія", "Урбоекологія", "Ландшафтна екологія", "Військова екологія", "Геоєкологія", "Екологічні проблеми енергетики", "Екологічні проблеми транспорту", "Екологічне право", "Економіка природокористування" тощо.

Суттєве значення має введення спеціального розділу з охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування у дипломні (кваліфікаційні) роботи (проекти) випускників технічного, аграрного, військового та інших напрямів підготовки, залучення студентів до виконання науково-дослідних робіт з екологічної тематики, до участі в екологічних гуртках, олімпіадах і конференціях) [19].

2. Екологічна компетентність: поняття та загальні підходи до її формування у здобувачів вищої освіти

Як вважають Ю. Ю. Туница та ін. (2015), екологізація освіти є ключовим фактором підготовки фахівців для сталого розвитку. Екологізацію національної освіти МОН України розглядає як важливе стратегічне завдання, про що свідчить Рішення Колегії МОН України № 10/6-4 від 27. 11. 2015 р. «Про екологізацію освіти з метою підготовки фахівців для сталого розвитку». Документом передбачається включення екологічної компетентності майбутніх фахівців до переліку загальних компетентностей стандарту вищої освіти, а також включення екологічної компоненти до змісту навчальних дисциплін усіх галузей знань [26].

По-перше, варто визначити зміст терміну «екологічна компетентність», а по-друге, яким чином набуття екологічної компетентності регламентується нормативними документами.

Аналіз публікацій надає розуміння того, що формулювання терміну «екологічна компетентність» дещо різниться, у переважній більшості це залежить від тематики та спрямування дослідження та публікації. Найчастіше педагоги вкладають свій сенс, пов'язаний з виховним процесом становлення особистості, а освітяни-екологи спрямовують контекст на практичну значущість отриманих знань, навичок, програмних результатів навчання, можливість інтеграції здобутих компетентностей у подальшій професійній діяльності.

Шапран та ін. (2012) зазначає, що екологічна компетентність – це складник професійної компетентності, рівень якої виявляється у способі буття людини, створюваного на засадах особистісного ставлення до навколишнього світу через професійну і побутову діяльність,

коли здобути екологічні знання, навички, досвід, цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їхні наслідки для довкілля [28].

Азімова Ф. Х. (2023) наводить поняття екологічної компетентності як сукупності взаємопов'язаних властивостей особистості (знань, умінь, звичок, способів діяльності), необхідних для продуктивної діяльності зі збереження навколишнього середовища, а саме здатності, готовності та досвіду людини берегти довкілля, вирішувати екологічні проблеми [31].

Троїцька О. О. та ін. (2019) тлумачить дане визначення як сукупність екологічних компетенцій, отриманих внаслідок навчання у вищому навчальному закладі, як інтелектуально та особистісно зумовлену інтегральну соціально-професійну властивість випускника [25].

Коваленко С. та ін. (2024) визначають екологічну компетентність як здатність особистості застосовувати екологічні знання та досвід як в професійних, так і в життєвих ситуаціях на основі усвідомлення екологічних цінностей і відповідального ставлення за екологічні наслідки [9].

На нашу думку, змістовне визначення наводить Гомля Л. (2019), розглядаючи екологічну компетентність студентів як здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної та побутової діяльності. При цьому екологічна компетентність є інтегральною, сформованою на основі наступних складників:

- критерії сформованості інформаційно-досвідної компоненти: обізнаність із екологічною проблематикою, усвідомлення екологічних проблем місцевого рівня, наявність досвіду розв'язання екологічних проблем;
- сформованості мотиваційно-ціннісної складової: місце екологічних цінностей в ієрархії особистісних, характер ставлення до природи;
- сформованості поведінково-діяльнісної складової: екологічно безпечна поведінка і діяльність у професійній та побутовій сферах;
- сформованість інтегрованих елементів готовності та відповідальності: готовність приймати рішення і діяти в довкіллі з мінімальною шкодою для нього, відповідальність за екологічні наслідки своєї діяльності [4].

Екологічна компетентність стає невіддільним інтегральним складником у загальному і всебічному розвитку особистості. Високий рівень екологічних знань стимулює турботу, ставлення та особисту відповідальність здобувача вищої освіти до захисту навколишнього середовища [35]. Лише екологічно компетентний фахівець спроможний здійснювати екологічно доцільну професійну діяльність (Ковальчук В. І., Корнійчук Т. В., 2016) [10].

На нашу думку, до наведених вище тверджень варто додати, що інтегральна екологічна компетентність є своєрідним практично-адаптивним для буденного життя та професійної діяльності результатом, здобутим в системі безперервної ЕО / ОСР.

На думку Висоцької О. Є. (2011) уся світова спільнота робить певні кроки для переходу на нову стратегію свого розвитку, при цьому Україна у цьому процесі значно відстає від інших країн. Вона вважає, що прискорити цей процес формування та функціонування системи освіти для сталого розвитку [17].

Саме університети відіграють ключову роль у залученні здобувачів до різних концепцій сталого розвитку, основна мета – персоналізований розвиток власного розуміння та вміння обґрунтовано використовувати його як основу для прийняття рішень і дій у різних контекстах. У системі ОСР здобувачі мають отримувати екологічні компетентності, актуальні та адаптивні для їх поточної та майбутньої професійної діяльності [10; 34]. Проте загальносвітова тенденція впровадження ОСР в систему формальної освіти теж має багато проблемних моментів, які потребують реформування та зміни підходів [32].

Суть екологізації вищої освіти полягає в тому, щоб майбутні фахівці різних спеціальностей усвідомлювали пріоритетні загальнолюдські цінності, знали про основні джерела порушення природної рівноваги. Відповідно до цього Троїцькою О. О. визначено три рівні екологізації освіти (*інтерпретовано авторами*):

- спеціалізована: інтеграція екологічних уявлень у рамках конкретної спеціальності/галузі знань;
- міждисциплінарна (міжгалузева): усвідомлення місця і значення екологічної компоненти в системі сталого розвитку, формування логічно-послідовних, системних зв'язків, критичного мислення, здатність аналітично оцінювати потенційні екологічні ризики та їх вірогідні наслідки;
- проблемна: інтеграція різних галузей сучасного наукового знання для вирішення локально-регіональних і глобальних екологічних проблем [25].

У Законі України «Про освіту» (2017) *екологічна компетентність* визначається як одна з ключових компетентностей, здобутих в системі повної середньої освіти, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Державний стандарт базової середньої освіти (2020) надає детальніше визначення цьому поняттю: «екологічна компетентність передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності й важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства» [5; 7]. Законом України «Про вищу освіту» передбачається «формування особистості шляхом патріотичного, правового, *екологічного виховання...*» як одне з головних завдань ЗВО, а також досягнення особою компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти [6].

2.1. Екологічна складова в структурі освітніх програмах «неекологічних спеціальностей». Дисципліни екологічного спрямування дійсно були впроваджені в «неекологічні» освітні програми (ОП), але основною передумовою інтеграції екологічного складника у вигляді освітніх компонентів стали вимоги Стандартів вищої освіти для кожної конкретної спеціальності. За даними МОН у підсумку має бути затверджено 112 стандартів для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та 117 стандартів для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Затвердження стандартів розпочалось у 2018 році й триває донині, відповідно екологічна компонента реалізується вже через ОСР. У вимогах до розробки стандартів значиться як одна з загальних компетентностей [8], обов'язкова до включення в ОП освітнього ступеня бакалавра: «здатність реалізувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його *сталого розвитку*, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні» [15]. Також в більшості стандартів вищої освіти передбачається набуття вузькоспеціалізованих фахових компетентностей та програмних результатів навчання, які мають екологічний аспект та можуть бути практично реалізовані майбутніми фахівцями при безпосередній професійній діяльності.

У розділі II Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII) вказується: «Освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку дасть змогу встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту». Отже, є всі підстави вважати, що ЕО, зокрема вища ЕО в Україні зберігає свою затребуваність, а його високий статус залишається однією з найважливіших передумов сталого розвитку країни. Відповідно екологічна освіта повинна отримати статус стратегічної, масштабної, важливої, пріоритетної галузі. Вона має набути розширеного й оновленого змісту, нових форм та методів навчання в умовах інформатизації суспільства. Відповідно нагальною вбачається потреба розвитку як формальної, так і неформальної компонент ЕО. Також важливо зазначити, що саме концепція сталого розвитку має стати пріоритетним основоположним принципом реалізації екологічної освіти та виховання на будь-якому рівні. Формування екологічного мислення, вміння

використовувати екологічно спрямовані технології, приймати екологічно обґрунтовані соціально-економічні рішення фахівцями інших спеціальностей має бути одним з пріоритетних шляхів впровадження ЕО в системі вищої освіти [1; 3; 21; 27].

Екологізація освіти «неекологічних» ЗВО – це формування системи знань і практичних навичок майбутніх фахівців широкого кола спеціальностей, яка дозволить їм орієнтуватися при вирішенні різноманітних екологічних проблем. Це процес формування екологічних світоглядних позицій, нової філософії життя, типу мислення і взаємовідносин у системі людина – техносфера – біосфера шляхом введення в навчальні програми усіх ЗВО України спеціальних дисциплін екологічного спрямування, а також наповнення інших дисциплін матеріалом екологічного змісту. Метою екологізації системи вищої освіти України є формування у майбутніх фахівців різних спеціальностей інтегральної екологічної компетентності, здатності прийняття технічних, технологічних, управлінських, господарських та інших рішень з урахуванням конкретної екологічної ситуації. При цьому не тільки формальна освіта, а також неформальна та інформальна системи освіти відіграють важливу роль у вирішенні глобальних викликів та формуванні суспільних цінностей [14; 20; 24; 32].

3. Проблематика впровадження екологічної освіти (освіти для сталого розвитку)

Першочергово проаналізувавши досвід та перспективи впровадження ЕО та ОСР в різних країнах світу, ми мали змогу запевнитись, що дійсно за такий довготривалий період часу не сформувалось взірцевого концептуального прикладу, а процес реформації національних освітніх систем не дає бажаного кінцевого результату – формування екологічно-свідомого соціуму. Впровадження формальної екологічної освіти за відповідними спеціальностями на шляху до євроінтеграції має свій перелік проблемних питань, які постійно обговорюються в професійній та академічній спільноті.

На жаль, сучасний стан ЕО як багатоаспектної складової національної системи освіти можна охарактеризувати таким, що не відповідає вимогам європейського еколого-освітнього простору через недостатню орієнтованість на підвищення екологічної культури всіх верст населення та низький рівень екологічної свідомості суспільства. У Стратегії ЄЕК ООН відзначено, що однією з важливих проблем в галузі освіти для сталого розвитку у країнах Східної Європи є «незадовільність навчально-методичних матеріалів, невикористання можливостей вищої освіти і недостатня інформативність». Степова О. В., Рома В. В. (2019) стверджують, що аналіз сучасного стану ЕО свідчить про недостатню реалізацію її структури і змісту, не дивлячись на ухвалення відповідних нормативних документів. Окрім того, на їх думку вбачається необхідним забезпечити екологічну підготовку фахівців неекологічних спеціальностей із метою формування активної громадської позиції щодо вирішення проблем захисту навколишнього середовища і сталого розвитку. На думку Бондар О. І. (2015) структура дисциплін екологічної освіти дуже обмежена і не охоплює всі стратегічні напрями державної та європейської екологічної політики [2; 12; 18; 33].

До того ж в умовах війни зміщуються пріоритети держави, що призводить до скорочення фінансування освітніх та екологічних програм. Однак, попри ці виклики, війна також може стати стимулом для інновацій та реформ у сфері освіти та екології. Кризові умови є певним поштовхом усвідомлення важливості сталого розвитку та екологічної освіти [16].

Мандрик О. М., Мальований М. С., Орфанова М. М. (2019) наголошують, що важливою рисою ЕО є її багатоступеневий характер. Проте, при впровадженні на кожному з освітніх рівнів виокремлюється специфічна проблематика. У системі екологічної освіти в ЗВО дослідники виокремлюють наступну проблематику, найбільш актуальну на їх думку: «Обмежена кількість годин, виділених на викладання природничих дисциплін; обмежена можливість для введення в навчально-виховний процес спецкурсів екологічної спрямованості; слабе висвітлення екологічних проблем своєї місцевості; низький рівень

лабораторного оснащення; недостатня мотивація студентів для отримання екологічних знань» [13].

На думку Сафранова Т. А. слід наголосити на недостатній реалізації принципів екологічної освіти та освіти для сталого розвитку в ЗВО України, саме тому екологізація вищої освіти залишається найважливішим складником освіти для СР. Екологізацію навчального процесу треба формувати не тільки як обов'язкове вивчення екологічних дисциплін та максимально можливе змістовне наповнення усіх інших дисциплін екологічними знаннями, а як новий сенс і домінуючу мету усього навчального процесу загалом. Необхідно концептуально змінити акцент: не "вбудовувати" екологічні знання у фахову освіту, а внести відповідні корективи у модель підготовки фахівця, котра виконує роль системотворного чинника організації змісту і характеру навчального процесу, а також є основою для оцінки та аналізу рівня підготовки спеціалістів. Крім того, екологічні знання здебільшого подаються відокремлено від інших, що підтверджує недостатню реалізацію міждисциплінарних зав'язків [4; 20; 30].

Коренева І. М. (2018) зазначає наступні недоліки в системі ОСР: відсутність національної стратегії, що підтримується законодавчо; недостатня роль держави у просуванні ЕО на всіх рівнях; відсутність єдиного розуміння сутності, методології, термінології, цінностей, методів, змісту, що є наслідком відсутності національної концепції; підміна та ототожнення понять, що полягає у заміні поняття «екологічна освіта» поняттям «освіта для сталого розвитку» [11].

Нормативно-законодавчі документи є підставою для впровадження засад ЕО/ ОСР у всіх ЗВО України, але фактично ми маємо іншу ситуацію. До навчальних планів «неекологічних» спеціальностей ЗВО, у кращому випадку, включена дисципліна «Екологія» («Основи екології»), обсяг, структура та зміст якої, як правило, визнається базовою освітою та науковою спеціалізацією викладачів цієї дисципліни. Програма цієї дисципліни повинна охоплювати основні положення загальної й глобальної екології, антропогенного впливу на складові довкілля, базові принципи збалансованого природокористування і стратегії сталого розвитку з урахуванням специфіки освітніх програм різних спеціальностей (галузей знань). Екологічну компоненту в неекологічних ЗВО не слід зводити лише до вивчення цієї дисципліни та опанування базових екологічних знань. Наприклад, механізм врахування екологічних міркувань під час прийняття рішення про провадження планованої діяльності шляхом розгляду розумних альтернатив та розробки екологічних умов провадження планованої діяльності зумовлює необхідність опанування майбутніми фахівцями багатьох спеціальностей принципів оцінки впливу на довкілля, нормативно-законодавчих документів у сфері охорони навколишнього середовища тощо. Доцільним представляється включення у кваліфікаційні роботи випускників природничих, аграрних, технічних, технологічних та інших ЗВО України спеціальних розділів з охорони довкілля і збалансованого природокористування [1; 14; 21].

Також проф. Сафранов Т. А. зазначає, що концептуальні принципи екологізації вищої освіти України повинні ґрунтуватися на підвищенні рівня екологічної компетентності здобувачів усіх рівнів вищої освіти (РВО). Також він має думку, що елементи екологізації з включенням ідей сталого розвитку все ж таки знайшли відображення в стандартах вищої освіти України для здобувачів РВО «бакалавр» усіх спеціальностей, проте вони не відображені в результатах навчання, а тому їх неможливо враховувати під час акредитації освітніх програм. Посилаючись на проф. Петрука В. Г. (2021) він наголошує на потребі введення у стандарти РВО «бакалавр» для усіх спеціальностей загальної компетентності «Здатність до використання у професійній діяльності екологічних знань, основ захисту довкілля, екологічної безпеки та біоетики» [21].

Щодо оцінки результативності набуття екологічної компетентності здобувачами вищої освіти певного РВО та певної спеціальності не як окремого освітнього компоненту екологічного спрямування, а як інтегральної екологічної компетентності випускника, то напевно чи натепер це також переставляється можливим. І один з факторів – це відсутність

методологічного підґрунтя для оцінки, набутої здобувачами вищої освіти інтегральної екологічної компетентності.

Висновки

До наведеного вище переліку хочемо додати ряд проблемних питань, з якими на нашу думку стикаються викладачі-екологи при впровадженні ЕО для здобувачів вищої освіти «неекологічних» спеціальностей.

Відсутність сформованої звички та компетентностей, набутих на попередніх освітніх рівнях, а також *мотивації та зацікавленості*. Погоджуємось з наведеним в аналізі твердженні, що здобувачі вищої освіти мають певні знання, але, на жаль, часто вони не переходять в категорію сформованих життєвих цінностей і світоглядної позиції. Детальніше аналізуючи причинно-наслідкові зв'язки стає зрозумілим, що обізнаність не знаходить практичної реалізації, причиною тому є відсутність можливості та необхідності.

Фокус пріоритету виключно на майбутню професію. З одного боку прописані в стандартах вищої освіти фахові компетентності та програмні результати навчання змушують гарантів вищої освіти вводити дисципліни екологічного спрямування, але, з іншого боку, основна увага приділяється тому, щоб освітній компонент забезпечував саме цю вимогу. Відповідно наскрізна інтегральна екологічна компетентність, яка має сформуватись в особистості впродовж життя – не набувається та не реалізується. Маємо думку, що першочергово треба побороти певний скепсис та забезпечити усвідомлений компетентнісний підхід з боку викладачів неекологічних спеціальностей (основних фахових дисциплін), що надалі знайде відображення в окремих темах багатьох освітніх компонентів. Тільки через такий підхід можливе впровадження міжгалузевого підходу та системного формування інтегральної екологічної компетентності.

Відсутність стратегічного бачення майбутнього у здобувачів. З боку зовнішніх стейкхолдерів постійно присутній запит на інноваційні рішення, проекти, стартапи – тобто ідеї, спроможні полегшити життя людей, скоротити обсяги використання ресурсів та інтенсифікувати перероблення (за показниками якості та кількості). Найчастіше, реалізація таких ідей вимагає міжгалузевого підходу: розуміння технічних особливостей, економічних та відповідно екологічних складників. Ринок праці безупинно розширюється переліком професій, які знаходяться на межі декількох наукових галузей, саме на це важливо звертати увагу здобувачів вищої освіти, розвінчуючи міф, що екологічними питаннями мають займатись виключно фахові екологи.

Нехтування значущістю. Як вже зазначалось, при впровадженні ОСР екологічна компонента посувається на останній план, зі зміщенням фокуса уваги на соціально-економічний розвиток. На це теж є ряд певних причин, переважна більшість з яких пов'язана зі стратегічними підходами певної країни. Наряду з цим, глобальні екологічні питання часто супроводжуються науковими дискусіями та появою так званих «міфів», які посувають вагомість екологічного складника на другорядне місце в системі формування особистісних та професійних цінностей.

Недостатня популяризацію неформальної екологічної освіти в системі безперервної ЕО, як один з підходів становлення особливості та формування життєвих цінностей.

Необхідність осучаснення освітнього процесу. У переважній більшості традиційними методами навчання до здобувачів доводяться фактичні твердження. Інформація наведена викладачем сприймаються як догма і при цьому у здобувача не виникає необхідності до подальшого оціночного-аналітичного розмірковування над судженнями. Тоді як інтерактивні педагогічні підходи спрямовані на формування системного та критичного мислення, вміння аналізувати та шукати логічно-послідовні зв'язки і робити свої власні умовиводи [22; 23]. Маємо думку що фахівцям неекологічних спеціальностей потрібні знання наближені до їх професійної діяльності та практично-необхідні в побуті (реалізація підходу безперервної освіти ЕО впродовж життя). Відповідно варто звернути увагу на методологію провадження

ЕО / ОСР, що може бути окремою темою наукового дослідження. У будь-якому випадку, сучасна молодь потребує більш динамічних підходів з перевагою практичної компоненти, реалістичності поставлених завдань та креативності методів викладання з перевагою інтерактивних методів викладання.

У загальному підсумку варто наголосити на важливості набуття інтегральної екологічної компетентності здобувачами вищої освіти «неекологічних» спеціальностей як одного зі стратегічних підходів формування екосвідомого соціуму.

Література

1. БІЛЯВСЬКИЙ Г. О., САЄНКО, Т. В., ПАЩЕНКО О. В. Екологізація освіти – важливий напрям екологізації економіки. *Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. Серія «Стан навколишнього середовища». Формування екологічного світогляду.* 7 (79). 2010. С. 7-10. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3838/>.
2. БОНДАР О. І., БАРАНОВСЬКА В. Є., ЄРЕСЬКО О. В. та ін. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях: науково-методичний посібник для вчителів / за ред. О. І. Бондаря. Херсон: Грін Д. С., 2015. 228 с.
3. ГАЛУШКІНА Т. П., САФРОНОВ Т. А. Проблеми безперервної еколого-економічної освіти і принципи її реалізації в Україні. *Наукові записки. Національний університет "Києво-Могилянська академія".* Том 20: Біологія та екологія. К.: КМ Академія, 2002. С. 90-95.
4. ГОМЛЯ Л. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей у процесі проведення польової практики. *Витоки педагогічної майстерності.* Вип. 21. 2018. С. 39-43. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2018.21.205978>.
5. *Державний стандарт базової середньої освіти* Постанова КМУ № 898 від 30. 09. 2020 року. *Освіта. UA.* URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.
6. *Закон України «Про вищу освіту»* Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. *Закон України «Про освіту»* відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
8. *Затверджені стандарти вищої освіти. Міністерство освіти і науки України.* URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>.
9. КОВАЛЕНКО С., ЛІКАРЧУК Л., КАЙДА Н. Формування екологічної компетентності на основі методу кейсів на заняттях ІМПС. Сучасні дослідження з іноземної філології. № 25 2024. С. 417-426. URL: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2024.25.417-426>.
10. КОВАЛЬЧУК В. І., КОРНІЙЧУК Т. В. Формування екологічної компетентності студентів у навчальних закладах аграрного напрямку. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/331438711_Formuvanna_ekologichnoi_kompetentnosti_studentiv_u_navcalnih_zakladah_agrarnogo_profilu.
11. КОРЕНЕВА І. М. Феномен «освіта для сталого розвитку»: сутність та сучасні особливості концепту. *Український педагогічний журнал.* 2018. № 2. С. 113-123.
12. ЛЮЛЬЧИК В. О., РУСІНА Н. Г. Підготовка фахівців з геодезії та землеустрою для сталого розвитку. *Екологічні науки: науково-практичний журнал,* 4(31). 2018. С.87-91.
13. МАНДРИК О. М., МАЛЬОВАНІЙ М. С., ОРФАНОВА М. М. Екологічна освіта для сталого розвитку. *Ecological Safety and Balanced Use of Resources.* 2019. № 1 (19). С. 130-139. URL: [https://doi.org/10.31471/2415-3184-2019-1\(19\)-130-139](https://doi.org/10.31471/2415-3184-2019-1(19)-130-139).
14. *Методичні вказівки для семінарських занять з дисципліни «Проблеми екологічної освіти» для студентів денної форми навчання зі спеціальності 101 «Екологія» рівня вищої освіти «магістр», ОПП «Екологія та охорона навколишнього середовища»,*

- «Екологічна безпека» (галузь знань 10 – Природничі науки) / Укладачі: д.г.-м.н., проф. Сафранов Т. А., к.геогр.н., доц. Ільїна В. Г. Одеса: ОДЕКУ, 2022. 33 с.
15. *Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти*. Затверджено наказом МОН від «01» червня 2017 № 600. 29 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>.
 16. МУЛЯР Н. М. Особливості освітніх програм з екології для сталого розвитку в повоєнній Україні. *Матеріали конференцій МЦНД*, (24. 05. 2024; Запоріжжя, Україна), 2024. С. 231-233.
 17. *Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник* / О. Є. Висоцька. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. 200 с.
 18. *Освіта дорослих: короткий термінологічний словник* / Авт.-упор. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 108 с.
 19. *Про концепцію екологічної освіти в Україні*: Рішення колегії МОН України від 20. 12. 2001 р. № N 13/6-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>.
 20. САФРАНОВ Т. А. Екологізація вищої освіти як важлива складова освіти для сталого розвитку. Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 7 листопада 2019 р.). Житомир: Житомирська політехніка. С. 7-11.
 21. САФРАНОВ Т. А., ЧУГАЙ А. В. Особливості екологізації української системи вищої освіти. 2021. С. 61-64. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/479971d3-805b-466a-8bf4-0f264e831f68/content>.
 22. СКИБА В., ГАНЧУК М., АЮБОВА Е. Перспективи використання штучного інтелекту в галузі екології: освітній, науковий та практичний діяльності. *Інформаційні технології у сфері захисту довкілля: колективна монографія за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 16-17 травня 2024 р.)*. Львів. 2024. С. 118-127. DOI <https://doi.org/10.51500/7826-38-4>.
 23. СКИБА В. П., ГАНЧУК М. М., ВОЗНЮК Н. М., ЛІХО О. А. Практичні приклади та переваги використання інтерактивних методів навчання при викладанні дисциплін екологічного спрямування. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 1. Бердянськ, 2023. С. 372-385. URL: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-1-372-385>.
 24. *Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: методичні рекомендації* / В. Зінченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков; за ред. В. Зінченка; макет та редактування О. Шипко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2019. 107 с.
 25. ТРОЇЦЬКА О. О., БЄЛОКОНЬ К. В., МАНІДІНА Є. А., ТКАЛІЧ І. О. Екологізація вищої технічної освіти з метою зростання творчого потенціалу особистості. *Modern aspects of organizational and methodical support of environmental component of specialists educating: IV All-Ukrainian scientific and -methodical conference, October 24, 2019 / Kharkiv National Automobile and Highway University*. Kharkiv, 2019. С. 67-70.
 26. ТУНИЦЯ Ю. Ю., АДАМОВСЬКИЙ М. Г., БОРИС М. М., КРАЄВСЬКИЙ С. Н., МАГАЗИНЩИКОВА І. П. Екологізація освіти як ключовий фактор підготовки фахівців для сталого розвитку / *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2015. Вип. 25.10. С. 348-356.
 27. ЧЕЙПЕШ І. В., ВАКОЛЯ З. М. Передумови становлення екологічної освіти і виховання в Україні. / І. В. Чейпеш, З. М. Ваколя // *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 63. Т. 1. С. 9-14.
 28. ШАПРАН Ю. П. Екологічна компетентність майбутніх учителів біології: її сутність та діагностика. *Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań*, 2012. 2. С. 29-36.

29. ШУМІЛОВА А. В. Формування екологічної свідомості школярів еколого-освітніми заходами НПП «Слобожанський» // *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна серія «Екологія»*. 2015. Вип.13. С. 104-111.
30. ЯБЛУНОВСЬКА К. Методика формування екологічної компетентності студентів засобами інтерактивних технологій навчання. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 2, № 26. С. 184-188. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195912>.
31. AZIMOVA F. X. The concept of strategic competence, its content and types. *current research journal of pedagogics*. 2023. Vol. 04, no. 06. P. 67-77. URL: <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crijp-04-06-12>.
32. NYONI, D. Youth participation in addressing global challenges: the promise of the future. In Corcoran, P. B. and P. M. Osano (eds.) Young people, education, and sustainable development. *Wageningen Academic Publishers*. 2009. pp. 85-90.
33. STEPOVA O., ROMA V. Features of integration of ecological education in the educational process of higher educational institutions. *Ecological Sciences*. 2019. Vol. 1, no. 1. P. 138-142. URL: <https://doi.org/10.32846/2306-9716-2019-1-24-1-25>.
34. SUNDERMANN A., FISCHER D. How Does Sustainability Become Professionally Relevant? Exploring the Role of Sustainability Conceptions in First Year Students. *Sustainability*. 2019. Vol. 11, no. 19. P. 5155. URL: <https://doi.org/10.3390/su11195155>.
35. TEKSOZ G., SAHIN E., TEKKAYA-OZTEKIN C. Modeling Environmental Literacy of University Students. *Journal of Science Education and Technology*. 2011. Vol. 21, no. 1. P. 157-166. URL: <https://doi.org/10.1007/s10956-011-9294-3>.
36. *UNESCO Tbilisi Declaration*. Intergovernmental conference on environmental education. Tbilisi: UNESCO. 1977. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000327/032763eo.pdf>.
37. VDOVENKO T. Formation of ecological competence among university students. *Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities. Section «Pedagogical sciences»*. 2022. No. (60). P. 9-14. URL: [https://doi.org/10.31909/26168812.2022-\(60\)-1](https://doi.org/10.31909/26168812.2022-(60)-1).

Information about authors:

Viktoriia Skyba – PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University, Zaporizhzhia, Ukraine

Maksym Hanchuk – PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University, Zaporizhzhia, Ukraine

Elnara Aiubova – PhD in Biology, Associate Professor, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University, Zaporizhzhia, Ukraine.